

De Beekrombout (*Gomphus vulgatissimus* Linnaeus)) in het stroomgebied van de Dommel in 1998

J.J.C.W. van Delft & K. Goudsmits

Inleiding

De Beekrombout (*Gomphus vulgatissimus*) is in Nederland een karakteristieke, maar zeldzame soort van met name laaglandbeken. Hij wordt nog slechts op een klein aantal plaatsen aangetroffen, overwegend in Overijssel (Twente), Limburg en Noord-Brabant. Zoals

overal in Nederland, is de soort ook in Noord-Brabant sterk achteruitgegaan. Langs de Dommel bij Borkel en Schaft en de Tongelreep bij de Achelse Kluis werd de soort tot in de jaren tachtig gezien (WASSCHER, 1983), maar van deze beektrajecten bestaan geen recente waarnemingen.

Er zijn in Noord-Brabant twee recente populaties bekend. Eén bevindt zich in de Beerze nabij de Kampina. Deze populatie is bij veel waarnemers goed bekend en bovendien is er een studie naar de bepalende factoren voor het voorkomen van de soort uitgevoerd (GOMMERS, 1994). De andere populatie plant zich voort in de Keersop bij Dommelen, gemeente Valkenswaard. De rombouts bevinden zich in het beektraject dat zich uitstrekt over de laatste honderden meters van de Keersop, vlak voordat deze uitmondt in de Dommel. Ben Crombaghs nam hier in 1990 imago's waar (mondelinge mededeling) en het Waterschap de Dommel ving er in 1993 enkele larven (WASSCHER, 1995). In mei 1996 en mei 1997 nam de eerste auteur er één imago waar en het vermoeden bestond dat het om een zeer bescheiden populatie ging.

Foto: B. Crombaghs

Figuur 1.

De Keersop: een vindplaats van *Gomphus vulgatissimus* in Noord-Brabant

The Keersop: a site for Gomphus vulgatissimus in the south of The Netherlands

Waarnemingen 1998

In 1998 veranderde dit beeld. Op 10 mei werden 4 verse imago's en 56 larvenhuidjes op circa 30 meter oever gevonden. De populatie blijkt dus een redelijke omvang te hebben. Op 20 en 22 mei werden nog eens 28 huidjes gevonden, waardoor het totaal op 84 komt. Niet alle geschikt ogende oever werd afgezocht. Tijdens het landelijke weekend voor visinventarisatie van RAVON (Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland), dat afgelopen oktober werd gehouden, werden zo'n 30 larven gevangen in de Keersop. Dit was op de plaats waar deze uitmondt in de Dommel (ARTS *et al.*, in prep).

De tweede auteur, Anne-Marie Zoun en Piet de Boon bezochten op 17 mei de Dommel. Ook hier werden dieren aangetroffen. Op twee plaatsen stroomafwaarts van de monding van de Keersop in de Dommel werden in totaal 17 imago's gezien en 16 exuviae gevonden. Op 23 mei werd nog een larvenhuidje op de oever van de Dommel in Eindhoven bij "de zandvang" gevonden.

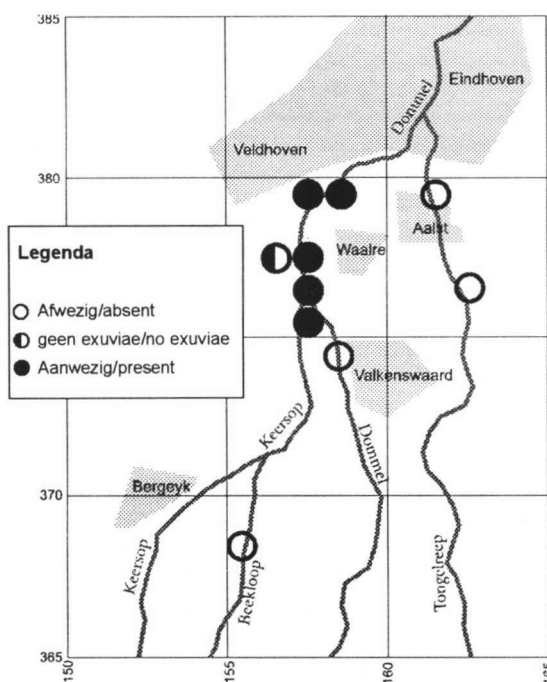
De exuviae bevonden zich zo'n 20 tot 200 cm boven de waterspiegel in de oevervegetatie. Huidjes werden zowel in verticale als horizontale houding aangetroffen. Zoektochten op de Dommel stroomopwaarts van de monding van de Keersop (Valkenswaard), evenals zoektochten op de Tongelreep (in Eindhoven en Waalre) en Beekloop (Bergeyk), leverden geen Beekrombouts op.

De Keersop

Aangezien de meeste Beekrombouts langs de Keersop in Dommelen zijn gezien, zal dit gedeelte van deze beek hier kort worden besproken. De Keersop is een structuurrijke laaglandbeek met helder en opvallend schoon water (figuur 1). De beek behoort tot de vijf schoonste van Nederland en heeft de beste beekwaterkwaliteit van Noord-Brabant. Op verschillende locaties heeft de beek de afgelopen jaren zijn natuurlijke, meanderende loop terug gekregen en dit heeft geresulteerd in een veel gevarieerdere bodem- en oeverstructuur. Vóór deze herstelwerkzaamheden bestond de bodem vrijwel geheel uit zand. Nu bestaat de bodem uit min of meer gelijke delen zand, grind, veen en slib (KOOMEN *et al.*, 1997). De Beekrombout was voor de herstelmaatregelen van 1994 al aanwezig en deze ingreep is dus niet de oorzaak van de aanwezigheid van deze libel. Het is wel mogelijk, dat de opgetreden structuurveranderingen de dichtheid waarin de soort nu voorkomt bevorderd hebben (KETTRUP, 1996).

De Keersop is nabij de monding in de Dommel 5 tot 6 m breed, met een diepte variërend van 20 tot 200 cm. De stroomsnelheid, gemeten aan het wateroppervlak, bedraagt 40 tot 70 cm/sec. Plaatselijk steken de steile oevers een kleine meter boven het wateroppervlak uit. Op veel plaatsen treedt ijzerrijke kwel uit. In de beek groeien diverse waterplanten, waaronder waterranonkel (*Ranunculus spec.*), sterrekroos (*Callitriche spec.*), fonteinkruid (*Potamogeton*

spec.) en Kleine egelskop (*Sparganium emersum*). Noemenswaardige libellen die er voorkomen zijn Weidebeekjuffer (*Calopteryx splendens*), Blauwe breedscheenjuffer (*Platycnemis pennipes*) en Metaalglanslibel (*Somatochlora metallica*). Op 12 juli 1997 werd er door de eerste auteur één Gewone bronlibel (*Cordulegaster boltonii*) gezien. Bovendien komt in het zuidelijk deel van het stroomgebied van de Keersop (omgeving Bergeyk) de Bosbeekjuffer (*Calopteryx virgo*) voor. Naast een karakteristieke libellenfauna zijn ook andere diergroepen goed vertegenwoordigd. Zo komen er karakteristieke haften (Ephemeroptera) van stromend water voor en is het wat vissen betreft één van de beste beken van Noord-Brabant, met onder andere Beekprik (*Lampetra planeri*), Serpeling (*Leuciscus leuciscus*), Bermpje (*Barbatula barbatulus*) en Riviergrondel (*Gobio gobio*) (DE NIE, 1996; ARTS *et al.*, *in prep*).

Figuur 2.

Verspreiding van de waarnemingen uit 1998 in het stroomgebied van de Dommel (kilometerhokken). *Distribution of observations in 1998 in the basin of the Dommel (1x1 km squares)*

Discussie

De geslachtsverhouding van de 102 tussen 10 en 23 mei verzamelde exuviae, bleek enigszins scheef te zijn; 59 mannetjes en 43 vrouwtjes. Alle imago's die werden waargenomen en waarvan het geslacht bepaald kon worden, waren mannetjes. SUHLING & MÜLLER (1996) vonden meestal meer vrouwelijke exuviae. Zij stelden echter wel vroeg in het seizoen meer mannetjes vast. Aangezien de meeste van de in 1998 gevonden exuviae ook vroeg verzameld zijn, is het mogelijk dat veel vrouwtjes nog moesten uitsluipen. SUHLING & MÜLLER (1996) stelden ook vast, dat bij het water meestal duidelijk meer mannetjes aanwezig zijn dan vrouwtjes, wat met de hier gepresenteerde bevindingen overeenkomt. Op alle plaatsen waar exuviae zijn gevonden, waren binnen 25 meter van de oever bomen aanwezig. Ook GOMMERS (1994) vond langs de Beerze uitsluitend exuviae waar bomen langs de beek stonden. Zodra de oevers niet beplant waren, werden geen huidjes meer gevonden en geen imago's gezien. Wellicht hebben bomen via beschaduwing invloed op de watertemperatuur en zodoende ook op het zuurstofgehalte van de beek. Ook is het mogelijk, dat de boomwortels de oeverstructuur positief beïnvloeden.

Summary

Van Delft, J.J.C.W. & K. Goudsmits, 1999. *Gomphus vulgatissimus* in the basin of the Dommel in 1998. *Brachytron* 3(1): 12-14.

The status and habitat of a poorly known population of *Gomphus vulgatissimus* south of Eindhoven in the province of Noord-Brabant is discussed. It is found in a typical lowland stream with clear, unpolluted water and with a characteristic assembly of brook inhabiting plants, insects and fish. The population appears to have grown, possibly as a result of a structural restoration of the stream in 1994. An unequal sex-ratio, 58% of 102 collected exuviae was male, is possibly explained by the early search dates (10 tot 23 May 1998).

Key words

Odonata, Gomphidae, *Gomphus vulgatissimus*, sex-ratio, habitat restoration, Keersop, Dommel, Noord-Brabant, The Netherlands

In het stroomgebied van de Keersop en Dommel is de soort nu uit 6 kilometerhokken bekend, die alle in hetzelfde uurhok (51-54) zijn gelegen (figuur 2). Het is opvallend dat ook uit de veel minder schone Dommel Beekrombouts uitsluipen. Aangezien exuviae op deze beek slechts gevonden zijn benedenstrooms van de Keersop, kunnen de larven door drift vanuit laatstgenoemde beek afkomstig zijn. De larven kunnen dan blijkbaar wel in de Dommel overleven. Het is ook mogelijk dat de Dommel, ten gevolge van verdunning met schoon water van de Keersop, na de monding een relatief goede waterkwaliteit heeft, of dat de eisen die de soort stelt geringer zijn dan vaak wordt gedacht. De afgelopen jaren is in Twente een spectaculaire uitbreiding van de Beekrombout vastgesteld (KETELAAR & VAN DER WAL, 1998). Of de soort zich ook in Noord-Brabant verder uitbreidt, moet de komende jaren blijken.

Jeroen van Delft
Gladioluslaan 22
5582 CD Waalre

Kees Goudsmits
Eerste Dorpsstraat 7a
3701 HA Zeist

Literatuur

- ARTS, T., J. VAN DELFT & F. KUENEN, in prep. Resultaten van het RAVON visweekend in Noord-Brabant, oktober 1998.
- GOMMERS, C., 1994. Onderzoek naar het voorkomen van *Gomphus vulgatissimus* bij de Beerze, Rosep en de Kleine Aa. Verslag biologie, Hogeschool Katholieke Leergangen te Tilburg.
- KETELAAR, R. & B.G. VAN DER WAL, 1998. De terugkeer en biotoopkeuze van de Beekrombout (*Gomphus vulgatissimus*) in Oost Nederland. *Brachytron* 2(2):44-51.
- KETTRUP, M., 1996. Effizienzkontrolle im Gewässerrenprogramm. *LÖBF-Mitteilungen* 2: 44-49.
- KOOMEN, A.J.M., G.J. MAAS & H.P. WOLFERT, 1997. Monitoring van beekstructuren: methode voor het evalueren van beekherstelmaatregelen. *H₂O* (30) 4: 108-111.
- NIE, H. DE, 1996. Atlas van de Nederlandse zoetwatervissen. Media Publishing, Doetinchem.
- SUHLING, F. & MÜLLER, O., 1996. Die Flußjungfern Europas (Gomphidae). Die neue Brehm-Bücherei 628.
- WASSCHER, M., 1983. Libellen op de Nederlandse beken. *Natura* (80) 2: 127-132.
- WASSCHER, M., 1995. Het libellenjaar 1994. Contactblad NLO, 23: 10-13.